

Сокол Г. Р.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу*

**ОБРАЗИ УКРАЇНСЬКИХ ХЛІБОРОБІВ-ОРІЇВ
У ПОВІСТЯХ ГАЛИНИ ЖУРБИ ТА
В РОМАНІ УЛАСА САМЧУКА «ВОЛИНЬ»**

Центральною проблемою творів як Г. Журби, так і У. Самчука є проблема пошуків національної ідентичності – усвідомлення волинськими селянами, підданими Російської імперії, своєї самості. Найбільша цінність для українського селянина завжди була земля. Саме волинську землю, її красу та щедрість, а також прагнення селян заволодіти нею та водночас їхню цілковиту залежність від цієї годувальниці зображують Г. Журба та У. Самчук. То ж особливої уваги заслуговують образи селян, що працюють на цій землі.

Земля потребує справжнього господаря, такого як старший Довбенко в романі У. Самчука: «Зросту Матвій великого... Постать його потужна, міцно збудована, «яких сьогодні вже немає». Робота в його руках горить. Ступить – земля гнеться. Ударить кулаком – довбні не треба. Дуб дубом мужик» [5, с. 19]. Матвій Довбенко, як і дід Захар із повістєвого циклу Г. Журби, шанує землю, вивіряє нею всі життєві цінності. Бо вона для селянина – основа не тільки фізичного буття – вона є підвалиною буття духовного. Персонажів У. Самчука й Г. Журби єднає перш за все антеїзм як потужний духовний зв'язок із землею. Саме ця риса національного характеру є передусім спільною для Матвія Довбенка та Захара Палія, вона становить у їхніх індивідуальних характерах міцне, сформоване ядро – адже «ядро характеру – це насамперед соціально-моральна спрямованість, світогляд, а також і широта та інтенсивність психічних функцій – пізнавальних, емоційних і вольових» [6, с. 35].

Міркування про землю не покидають Довбенка, коли він дивиться на суміжну нивку сусіда: «Думка про неї вже не

виходить з Матвієвої голови, хоча ціна її, мабуть, куслива. Рубельків круглих із п'ять сотень закотить. Але не купити її, це значить краще не жити» [5, с. 21]. І він відмовить собі у всьому, та найболючіше для нього те, що й діти його не матимуть якийсь час найнеобхіднішого, поки він не сплатить усі борги... Клопоти про землю переповнюють і персонажа Г. Журби – Захара: «Хочби ще десятинок зо дві. Хочаб на єдненьку стягнулися. Мужик без землі, мов те деревце без коріння, – як не поливай – всохне. Най в одній полатаній сорочці, аби землі більше. З землі випрядеться й сорочка. Ти до неї руками, ласкаво як до дитини, приголубиш, поплакаєш, а вона тобі впятеро, вдсятеро» [2, с. 21]. Палій твердо знає: «Земля любить правду і по-правді дає. Земля сама правда і другої мені не тра» [2, с. 21].

Увінчалися нарешті успіхом пошуки героя У. Самчука – Матвія, який знайшов згодом землю в селі Тилявка. Відразу після Великодніх свят всі Довбенки та ще кілька родин односельчан переїхали на нове місце. «Життя йшло тверде. Багато праці, небагато харчів» [5, с. 156]. Всі переселенці розпочинали нове життя з нуля, вони придбали тільки омріяну землю: «Уздовж шляху, справа й зліва, ростуть нові оселі. Уздовж шляху постають мури, стовпи, крокви. Уздовж шляху витикаються з ґрунту деревця, що нагадують звичайні патики» [5, с. 170]. Важка ціна землі, що «мов спрагла коханка, звабливо розпускає свої принади, що по них досхочу йдуть коханці і сиплють плодом, потом, молитвою. Роди велике, непорочна! Роди, прамати всіх родів!» [5, с. 180]. Але ця ж сама земля водночас – найбільший сум простого селянина, бо йому вона дістається в найменшій мірі, завжди в останню чергу, а платить він найдорожчу ціну. Праця коло землі для селянина – особливий ритуал, тому в повісті «Зорі світ заповідають» старший Палій навчає молодшого й вони спільно творять це священнодійство – батько і син: «Дід ішов передом, клав перший покіс. За ним батько стелив другий ряд свіжої травиці. В полотняних холошах, в розхристаних сорочках. Обидва високі, плечисті, тільки дід кремезніший, більше подавався вперед. Коси дзвонили. Отава покірно стелилася під ноги. Смерк м'якко втулював в себе обриси їх статів» [2, с. 34].

Дуже схожа картина змальована й у романі «Волинь» У. Самчука: «Обидва, наперед батько, а за ним син, зайшли в покіс і з «Боже поможи» розмахнулися. Батько клав покіс рівно і методично, мов по ниточці, син вже дорівнював до його розмаху вширіль і вздовж, але його покіс був значно гірший, ніби поломаний і рахітичний. Грубі стебла вівса-зеленяка покірно клалися перед ними, їх очі уважно стежили за лінією, м'язи їх рук напиналися, груди широко здіймалися з ритмом помаху грабок» [5, с. 604]. Такою ж любов'ю до землі та вмінням працювати на ній сповнений і голова родини Паліїв, адже ніхто не вмів так сіяти, як він, і сусіди часто просили Захара засіяти їм поле, щоб одержати хороший урожай: «Хліб сходить собі зеленим оксамитом, достоював золотом щирим, не вилягав, мав повний, важкий колос і град його не чіпав» [2, с. 21]. Односельчани не раз говорили: «Знає старий якусь молитву промовляти, як сіє і рука вже така» [2, с. 22].

Г. Журба, й У. Самчук вимальовують головних персонажів настільки правдиво й органічно, що читач має можливість побачити й зрозуміти за вчинками, цінностями й уподобаннями героїв переконання та погляди самих письменників, адже «в художньому творі образ створюється відповідно до естетичних принципів, якими керується автор» [4, с. 45]. Два господарі – Григорій та Матвій – роди яких з діда-прадіда у важкій праці на землі вирощували хліб, мають однакове ставлення до чужого майна й не зазіхають на дармівщину з розкрадених панських маєтків. Коли односельчани нищили графський маєток та розкрадали майно, Палія охопили дивні відчуття: «І Григорові чомусь зробилося бридко. Чому, не міг збагнути» [3, с. 263]. В чомусь він розумів і не засуджував їх: «Але ті нав'ючені всячиною люди були йому осоружні» [3, с. 264]. Тому коли його Настка захотіла також разом з іншими піти до маєтку – впевнено промовив: «Най хто хоче, бере, а мені не треба» [3, с. 265].

Щось подібне відбувалося і в родині Довбенків. З дитячої цікавості подався до панського будинку Володько, бо ніколи раніше не бачив його. Там на жадібного до знань хлопця чекала найбільша спокуса – книги. Володько не встояв: «Але, підходячи додому, він більше відчував, як розумів, що цього вчинку батько не похвалить» [3, с. 234]. Син поділився таємницею з Настею і

вона принесла з маєтку столик. Реакція Матвія була передбачувана і строга: «Чи ж тобі не сором? Зараз мені віднеси оту непотріб туди, де взяла! Чуєш? Щоб я й сліду від цього не бачив! Бо як візьму попругу, то я тебе навчу...» [5, с. 235]. Саме такі вчинки характеризують обох господарів, Матвія Довбенка та Григорія Палія, більше ніж будь-які слова. Адже «якщо мова йде про особистість, то насамперед говоримо про соціальну якість людини, про її свідомий вибір позиції стосовно найважливіших проблем життя» [6, с. 43]. В. Фащенко справедливо підмітив, що «у характері як конкретній цілісності, є «ядро» і «оболонка», відносно сталі і постійно змінні» [6, с. 34]. Характери Матвія та Захара як міцне, сформоване «ядро». Григорій Палій в кінці діалогії – також цілісна особистість з власними переконаннями та поглядами, а Володько перебуває у стані важкого пошуку істини. «Ядро характеру – це насамперед соціально-моральна спрямованість, світогляд, а також і широта та інтенсивність психічних функцій – пізнавальних, емоційних і вольових» [6, с. 35].

Духовні цінності головних героїв обох письменників також співпадають – в обох родинах шанують Бога: «Без Бога мужик порожнеча. Як ото клуня без снопів чи засіки без зерна» [5, с. 30]. Авторитет батьків в цих родинах беззаперечний, а найбільшим багатством вважають землю. Саме такі сім'ї завжди були «осердям і опорою українського світу» [1, с. 213], тому що там свято берегли традиції, які старше покоління передавало своїм нащадкам. Закоріненість духовного й фізичного буття персонажів обох авторів у любові до землі надає Довбенкам і Паліям гордого аристократизму господаря власної долі, що не стане легким перекотиполем під вітрами історії шукати нової батьківщини.

Список використаних джерел:

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000, Тернопіль: Джура, 2000. 340 с.
2. Журба Г. Зорі світ заповідають... Львів, 1933. 128 с.
3. Журба Г. Революція йде. (Хроніка одного села; Ч.ІІ). Львів, 1937. Т.2. 272 с.

4. Кирилюк З. Характер – основа образу літературного героя. Всесвітня література та культура в навчальному закладі. Укр. 2000. № 5. С. 45–48.

5. Самчук У. Волинь. Острог–Львів, 2005. 632 с.

6. Фащенко В. У глибинах людського буття : Літературознавчі студії. Одеса, 2005. 640 с.

Шеремет А. В.

*аспірант кафедри документознавства та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

*Науковий керівник: **Навальна М. І.***

доктор філологічних наук,

*професор кафедри документознавства та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТИ В УСНОРОЗМОВНИХ СТИЛЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Протягом ХХ століття уснорозмовні стилі були мовною периферією, на яку лінгвостилісти витіснили фемінативи. Насиченість фемінативами є одним із факторів внутрішньомовного розвитку цього стилю: «Орієнтація на розмовну мову, пошук експресивно й емоційно насичених компонентів спричиняє до функціональної активізації позалітературної лексики (територіальні й соціальні жаргонізми), зниження дистанції між літературним і розмовним узусом (продуктивність творення універбів і фемінативів), впливає на динаміку літературної норми і становлення норм функціональної, що зумовлює творення дублетних форм на вісі: мовний – мовленнєвий узус» [4, с. 113].

Як зазначає Л. П. Кислюк, словянські мови мають різні традиції творення назв жінок: так, у польській, чеській, словацькій та болгарській вони виникають необмежено, послідовно і регулярно. Проте, у східнослов'янських мовах, російській та білоруській, фемінативи передусім вживаються в розмовному стилі, а літературна норма обмежує їх продукування: наприклад, «*жінка-космонавт, а не космонавтка*» [2, с. 114].